

הוויכוח על מבנה מחלקת הטנקים

המבנה המיטבי של מחלקת הטנקים לא זכה מעולם לדיון רציני בשום פורום בצבא. במהלך השנים שונה המבנה כמה פעמים והוא נע בין מבנה של חמישה טנקים במחלקה למבנה מרובע ומשולש, בלי שאיש הקדיש לכך חשיבה אמיתית. כיום ברור שהמבנה הנוכחי של המחלקה המשולשת אינו עונה על הצרכים, ואולי הגיעה העת שדיון על כך יערך ברצינות המתבקשת

סרן רז פלג

דאז, אלוף ישראל טל. מאז אומנם שונתה התורה כמה פעמים, אולם עקרון "סדרת הירי", שעמד במרכז (ירי מספר פגזים על מטרה תוך כדי תיקון בין פגז לפגז, עד לפגיעה במטרה)¹ נותר ללא שינוי.

גורמים שונים הביאו לשינוי הטכניקות, ובהם הגדלת מהירות הלוע של הפגז – מה שגרם לכך שהמט"ק שוב אינו מסוגל לצפות בפגיעה, ולכן נמנעת ממנו כמעט לגמרי האפשרות לבצע תיקון עצמי. סיבה נוספת הייתה הופעתם בזירה של הטילים נגד טנקים.² טילים אלה הוסיפו ללא ספק קושי רב לניהול האש, שכן הם הקטינו את הזמן שבו יכול טנק להיות חשוף בעמדה. תוצאה ישירה של תמורות אלה הייתה שנוצר צורך בשני טנקים כדי להשיג תוצאות שבעבר הושגו על-ידי טנק בודד.

כפי שאראה בהמשך, ההחלטה מ-1961, לעבור למבנה המשולש, התקבלה מתוך הנחה שטנק בודד מסוגל לירות ללא טנקים נוספים.

ההתפתחויות הטכנולוגיות והתוריות שהתחוללו ב-40 השנים שבאו לאחר מכן שינו הנחה זו, מאחר שטנק בודד אינו מסוגל לבצע ירי עצמאי, והמבנה המשולש אינו מקיים את הנחת היסוד של המעבר לשלושה טנקים.

השפעת השינוי במתאר הלחימה על המבנה של מחלקת הטנקים

נוסף על ההתפתחויות הטכנולוגיות השתנו במהלך 20 השנים האחרונות גם מתארי הפעולה של חיל השריון. ממרחבי תמרון של מסגרות טנקים גדולות בסיני וברמת הגולן עבר השריון בתחילת שנות ה-80 ללוחמה במתארים הרריים או בנויים, שבהם יש חשיבות פחותה למסת הטנקים בקו הראשון.³

גם סוג האיום השתנה לחלוטין. אם בעבר האיום העיקרי על הטנק בא מצד טנקי אויב, הרי כיום הוא נובע בעיקר מטילים נגד טנקים המשוגרים מהאוויר ומהקרקע. עובדה זו מקטינה את חשיבותה של מסת השריון הגדולה בחזית

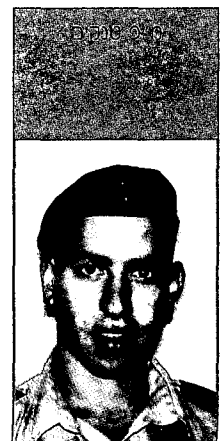
ההחלטה להפחית את מספר הטנקים במחלקת השריון מארבעה טנקים לשלושה טנקים התקבלה במטכ"ל בראשית שנות ה-60, ומאז היא נמצאת במוקד ויכוח מתמשך, שעיקרו עוסק בשאלה אם המבנה הזה מתאים למשימות המתחדשות המוטלות על החיל. הוויכוח בולט במיוחד על רקע השינויים הטכנולוגיים שהוכנסו בטנק, כלי הנשק שנוספו לשדה המערכה והתפתחות החשיבה הצבאית, המבוססת על ניסיון השנים האחרונות.

מטרתו של מאמר זה היא לברר האם ההחלטה לבנות את המחלקה משלושה טנקים – החלטה שהתקבלה בתקופה שבה הפלוגה הייתה היחידה המבצעית העצמאית הקטנה ביותר, ואילו תפקידה של המחלקה היה לתמרן במסגרתה – תקפה גם כיום, במיוחד לאור המשימות השונות המוטלות על חיל השריון. שאלת תקפותה של ההחלטה ראוי שתישאל ביתר שאת לאור מה

שעולה ממסמכים שנפתחו לעיון בשנים האחרונות, ושמהם מתברר שההחלטות על מבנה המחלקה התקבלו בעיקר תוך התבססות על ניסיונם של צבאות זרים, בתנאי קרב שונים לחלוטין ובמידה רבה במסגרת מאבקי כוח ושיקולי יוקרה בתוך המטכ"ל, שעשה אז את צעדיו הראשונים.

השפעת השינויים הטכנו-טקטיים על מבנה המחלקה

מתקופת המלחמה על המים, שהחלה בעקבות החלטת הסורים להוציא אל הפועל את הפרויקט להטיית מי הירדן (1964), החלה להתפתח תורת התותחנות המודרנית של חיל השריון – במידה רבה בהשראת קצין שריון ראשי



ומגבירה את חשיבות המחלקה.

התפתחות חשובה נוספת נוגעת ליכולת התמרון. בניגוד לעבר, שבו התבצעה הלחימה בשטח פתוח, ולכן הייתה חשיבות רבה למספר הטנקים היוצרים מגע עם האויב, כיום מתבצע עיקר המגע בשטחים בנויים והרריים, ולכן המחלקה הקדמית היא זו שבאה במגע עם האויב. מסיבה זו הצטמצמה חשיבותם של התמרונים הפלוגתיים, הגדודיים והחטיבתיים, וגברה חשיבות התמרון של המחלקה הקדמית.

יכולת התמרון העצמאי של מחלקה המורכבת משלושה טנקים היא קטנה יותר מיכולת התמרון העצמאי של מחלקה שבה ארבעה טנקים. התקדמות בחיפוי עצמי של מחלקה בת שלושה טנקים יכולה להתבצע כאשר שני טנקים

כיום מקובלת הגרסה שגדוד 82, גדוד השריון הראשון בצה"ל, נוסד בבית-קפה קטן בתל-אביב על-ידי יגאל אלון, יצחק שדה, דן לנר ורפאל (פליקס) ביאטוס, מג"ד שריון לשעבר בצבא הסובייטי, שמונה אחר כך למפקדו הראשון של הגדוד. גדוד השריון הורכב מעולים חדשים ומיוצאי אצ"ל ולח"י, ולרשותו עמדו שני טנקי "קרומוול", שנגנבו על-ידי חיילים בריטים ונמסרו לצה"ל זמן קצר לפני שהבריטים השלימו את יציאתם מארץ-ישראל. אחר כך נוספו לגדוד גם 11 טנקי "הוצ'קס". כמו כן היו לגדוד 11 שריוניות ו-11 זחל"מים.

עם היווסדו כלל הגדוד שבע פלוגות: פלוגת משוריינים; הפלוגה "האנגלית", שציודה כלל שני "קרומוולים"; הפלוגה

יצחק שדה בסיוור מפקדים (אחריו הרמטכ"ל יעקב דורי וראש אג"ם יגאל ידון)



יצחק שדה המליץ לאמץ את המודל הצבאי הסובייטי, שבו כל פלוגה כללה שלוש מחלקות, שבכל אחת מהן שלושה טנקים וטנק נוסף בפיקודו של מפקד הפלוגה. בסך הכול כללה איפוא כל פלוגה 10 טנקים

"הרוסית", שציודה כלל שני "הוצ'קסים"; פלוגת חרמ"ש; פלוגה מסייעת; פלוגת מפקדה ופלוגת גדנ"ע, שחייליה כונו "הילדים".

בפלוגת הטנקים הכבדים (ה"קרומוולים") דיברו אנגלית, בפלוגת הטנקים הקלים (ה"הוצ'קסים") דיברו רוסית, עם המח"ט שוחח המג"ד ברוסית ועם סגנו – בגרמנית. מכיוון שלא נמצא בגדוד מי שדיבר גם רוסית וגם אנגלית, תורגמו דברי כולם לידיש. מגדל בבל זה היה ראשיתו של חיל השריון.

יצחק שדה - חמישה טנקים בפלוגה

כדי לארגן את צה"ל לקראת סוף מלחמת העצמאות הורה

מתקדמים, וטנק אחד מחפה. אולם במציאות הנוכחית אין לטנק בודד יכולת לתת חיפוי באש תותחים, ולכן הוא מוגבל למתן חיפוי באמצעות המקלע המקביל – מה שמגביל את היעילות ואת הטווחים של החיפוי. בהמשך אראה כי כאשר התקבלה ההחלטה לעבור למבנה משולש, הוחלט כי מחלקה לא תתמרן עצמאית, אלא רק במסגרת פלוגתית. החלטה זו אינה מתאימה למתארי הפעולה הנוכחיים של חיל השריון. את השורשים לתהיות, ללבטים, לוויכוחים ולמאבקי הכוח בין המחזיקים בדעות השונות באשר למבנה הרצוי של מחלקת הטנקים צריך לחפש בימים הראשונים להיווסדו של חיל השריון.

ב־13 באפריל 1958 כתב בר־לב לצור כי דעתו מבוססת על ההנחה כי מספר הטנקים בגדוד ובפלוגה יקטן בהרבה, אם יתבצע המעבר למבנה של ארבעה טנקים במחלקה. לדבריו, הדבר יקטין את אורך הנשימה של הגדוד ושל הפלוגה. הוא ציין כי כיום יש בגדוד 53 טנקים, ואם יתבצע המעבר למחלקות בנות ארבעה טנקים, יהיו בגדוד 44 טנקים בלבד.

בר־לב מצא יתרונות בכך שמחלקה בת חמישה טנקים יכולה להמשיך לתפקד גם לאחר ששני טנקים שלה נפגעו. באותה מידה גדלה גם היתירות של הפלוגה.

סוגיה נוספת שהעלה בר־לב הייתה רמתם של מפקדי המחלקות, שאותה הגדיר כנמוכה הן ביחס לצבאות זרים והן כשלעצמה. מכאן הסיק שמחלקה בת חמישה טנקים תהיה נוחה יותר לשליטת המ"מ, משום שבה הוא מתפקד רק כמפקד טנק וכמפקד מחלקה, ואילו במבנה המרובע הוא מתפקד נוסף על כך גם כמפקד כיתה (מפקד של צמד טנקים). עוד ציין בר־לב, שאומנם ניתן לערוך שינויים ארגוניים רחבים יותר כדי לשמור על האיזון ברמת הגדוד והחטיבה, כמו הוספת פלוגה לגדוד או הוספת גדוד לחטיבה, אולם שינויים אלה יגרמו לדחיית המועד שבו יהיה הסד"כ מוכן אל מעבר לאפריל 1959 – המועד שבו אמור היה חיל השריון לסיים את היערכותו המחודשת.¹²

לסקוב והמבנה המרובע

המבנה המחומש לא החזיק מעמד זמן רב, ושנה וחצי אחרי שהוא אומץ התחולל שינוי נוסף. בראשית ינואר 1958 התמנה חיים לסקוב לרמטכ"ל, וכחצי שנה אחר כך פעל למען השינוי הבא – בניגוד מוחלט לדעתם של יתר חברי המטה הכללי.

ב־15 ביוני 1958 התכנס המטה

הכללי ודן במבנה המיטבי של מחלקת הטנקים. במהלך הישיבה הועלו כמה רעיונות, ובהם הצעה למחלקה בת שלושה טנקים, הצעה למחלקה בת ארבעה טנקים והצעה למחלקה בת חמישה טנקים. באשר למבנה הגדוד – הוצע הרכב של שלוש פלוגות ושל ארבע פלוגות, והצעות דומות היו גם ביחס למבנה החטיבה.

מתוך שמונה משתתפים תמכו שישה – אלוף מאיר עמית, אלוף יצחק רבין, אלוף חיים בר־לב, אל"ם רחבעם זאבי, אל"ם מאיר זורע ואל"ם יהודה הרכבי – בהצעה שמחלקה תכלול חמישה טנקים. היחיד שצייד במחלקה בת ארבעה טנקים היה לסקוב. אלוף צבי צור, סגן הרמטכ"ל ויריבו המושבע של לסקוב, לא תמך במבנה מסוים, אך פסל את המבנה המרובע. אף שהיה בעמדת מיעוט בולטת, החליט לסקוב על המבנה המרובע.¹³

אלוף עמית אמר שהוא אומנם אינו מומחה לשריון, אך לדעתו אין שום סיבה לשנות את ההחלטה הקודמת, שהתקבלה לאור לקחים שהופקו ממבצע קדש. לדבריו, עדיין לא יבשה הדיו על ההחלטה להקים את המבנה הקיים, והוא אינו מציע לשנותו עכשיו.

ראש־הממשלה דאז, דוד בן־גוריון, להקים ועדה מטכ"לית לארגון מחדש של המערך הלוחם. ב־13 בדצמבר 1948 הגישה הוועדה את מסקנותיה, ובהן המלצותיו של יצחק שדה למבנה של חיל השריון, שעיקרן אימוץ המודל הצבאי הסובייטי, שבו כל פלוגה כללה שלוש מחלקות, שבכל אחת מהן שלושה טנקים וטנק נוסף בפיקודו של מפקד הפלוגה.⁴ בסך הכול כללה איפוא כל פלוגה 10 טנקים.

למרות המלצה זו הייתה מצבת הטנקים בפועל שונה. במאוס 1949 היו בכל חטיבה 8 רק שבעה טנקים כשירים בעלי תותח – רחוק מאוד מהמודל הרוסי הנכסף.⁵ בסוף המלחמה פורק הגדוד. פלוגה ב' ופלוגה ו', "הרוסית", הוסבו לטנקי "שרמן" עם הוצאתם מהשירות של טנקי ה"הוצ'קס" וה"קרומול".⁶

בחדשים האחרונים של מלחמת העצמאות ערך בן־גוריון קיצוצים בצבא. חטיבה 8 פורקה כחטיבה סדירה, וגדוד הטנקים 82 הועבר לפיקודה של חטיבה 7. פירוק החטיבה הותיר את יצחק שדה ללא תפקיד – מה שגרם לו מאוחר יותר לפרוש מהשירות. עם עזיבתו הפך ראש מה"ד וקצין שריון ראשי, חיים לסקוב, מחסידי התורה המערבית, לדמות בעלת ההשפעה הגדולה ביותר על החיל.

ב־2 בספטמבר 1949 הוגדרו מחדש התקנים, והוחלט לאמץ את הדגם של הדיוויזיה המשוריינת הבריטית מתוך ראייה שחטיבת שריון היא עוצבת יסוד. למרות החלטה זו בפועל נותר מבנה הפלוגה כשהיה, על־פי הדגם הסובייטי. הסיבות לכך היו, כפי הנראה, חוסר גיבוש התורה לרמה הטקטית ומחסור בכלים.⁷

ב־16 בספטמבר 1949 נערך במטה הכללי דיון נוסף, והוחלט בו שהמבנה האופטימלי של מחלקה הוא חמישה טנקים, שתי כיתות וטנק מ"מ, כמקובל בחילות השריון המערביים באותה עת.

למרות קביעה זו הוחלט בפועל לעבור למבנה מחלקתי של ארבעה טנקים. הסיבות לכך היו מספרם הקטן של הטנקים והרצון להקים מספר גדול ככל האפשר של מחלקות.⁸ במבנה הפלוגה לא התחולל שינוי, והיא כללה שלוש מחלקות ושני טנקים למפקדת הפלוגה – בסך הכול 14 טנקים.

בר־לב והמבנה המחומש

המבנה המרובע של מחלקת הטנקים החזיק מעמד עד ה־2 בינואר 1957, עת גיבשה מפקדת גיסות השריון הצעה חדשה,⁹ שלפיה גדוד טנקים יורכב משלוש פלוגות, שכל אחת מהן כוללת שלוש מחלקות בנות חמישה טנקים. עם זאת נקבע הבדל בין גדודי הטנקים הקלים לטנקים הבינוניים (ראו הערה 9).

כשלושה שבועות אחר כך, ב־22 בינואר 1957, הוציא המטה הכללי סיכום דיון שבו הוא קיבל את ההצעה והנחה לשנות את מבנה הפלוגה בהתאם.¹⁰ על הסיבות שהביאו לשינוי הגישה ניתן ללמוד מחליפת מכתבים בין סגן הרמטכ"ל, אלוף צבי צור, לבין מפקד גיסות השריון דאז, חיים בר־לב.¹¹

בר־לב מצא יתרונות בכך שמחלקה בת חמישה טנקים יכולה להמשיך לתפקד גם לאחר ששני טנקים שלה נפגעו

החלטתו של לסקוב לשנות בכל זאת את מבנה הפלוגה כך שתכלול ארבע מחלקות מרובעות ולא שלוש מחלקות מחומשות.¹⁶ את החלטתו נימק לסקוב בכך שערך דיון בגיס במטרה לעמוד על מגוון הדעות וגילה שהמ"מ מנהל את הטנקים שלו לפי סדר הכיתות, ולדעתו אין זה נכון. "אין אנו יכולים להרשות לעצמנו מצב שתותח יהיה במגע עם אויב, ובגלל המבנה של חמש או שלוש הוא לא יפעל במלואו. אסור לגשת למחלקה של ארבע כאילו היא מחלקה של שלוש ולחנך את המ"מ כך", אמר לסקוב והוסיף: "כל מחלקה חייבת להיכנס לקרב בבת אחד – לטנקים יש ניידות – ולא כפי שח"ר נכנס לקרב".¹⁷

מעיון בפרוטוקול הישיבה עולה שהטיעונים המרכזיים שהועלו בדיון היו בעיקר ניתוח האופן שבו נלחמים צבאות זרים – ניתוח שהתבסס על מידע שהגיע ממקורות לא רשמיים. בפועל מתברר שכל המשתתפים השתמשו בנתונים שלקו באידיוקים רבים. מפתיעה יותר מכול היא עמדתו של לסקוב, שבעצם לא האזין כלל לדעת המטה הכללי שלו.

לאחר שלסקוב החליט לאמץ את המבנה המרובע, החל חיל שריון לגבש תורה חדשה, שלפיה הפלוגה יכולה להתחלק לשני חצאים – שתי מחלקות בפיקוד המ"פ ושתי מחלקות בפיקוד הסמ"פ. במהלך התרגילים התברר שלמפקדי הפלוגות קשה לשלוט בפלוגה, ושוב הוחלט במפקדת גיסות השריון, בפיקודו של בר-לב, להקטין את הפלוגה כך שתכלול שלוש (ולא ארבע) מחלקות בנות ארבעה טנקים כל אחת וכן שני טנקי פיקוד פלוגתיים. בעקבות שינוי זה התבטלה התורה החדשה של פעולה בחצאי פלוגות, והיחידות המתמרנות חזרו להיות המחלקות.

צור והמבנה המשולש

ב-1 בינואר 1961 סיים לסקוב את תפקידו, ובמקומו מונה צבי צור לתפקיד הרמטכ"ל. לא חלפו שלושה שבועות, ושוב החל חיל השריון לדון במבנה המיטבי של המחלקה ושל הפלוגה. כחודש אחר כך, ב-5 בפברואר 1961, נערך הניסוי הראשון שנועד לבדוק את תפקוד המבנים השונים. בניסוי נערכה השוואה בין מחלקות שבהן שלושה טנקים למחלקות בנות ארבעה טנקים. נוסף על כך נבדק מבנה הפלוגה, והשווה מבנה של שלוש מחלקות בנות שלושה טנקים למבנה של שלוש מחלקות בנות ארבעה טנקים ולמבנה של ארבע מחלקות בנות שלושה טנקים. הניסוי נמשך כשבוע וכלל ניהול אש ביום ובלילה, התקפה על יעד ותבניות קרב. תוצאות הניסוי הצביעו על יתרונות המחלקה המשולשת על

אלוף חיים הרצוג אמר שצבאות רבים בעולם התווכחו בנושא זה, ולכן יש ללמוד מניסיונם. הרצוג ציין שבתחילת מלחמת העולם השנייה אכן המבנה המקובל בצבא האנגלי והגרמני היה של שלושה טנקים במחלקה, אך מבנה זה שונה במהלך הקרבות על-ידי הגרמנים למבנה מחומש משיקולי יתירות. הבריטים, שנתקלו במבנה המחומש הגרמני במדבר

המערבי, עברו גם הם למחלקות מחומשות. לסקוב אמר בתגובה שהאנגלים עברו דווקא למבנה מרובע בעקבות הלחימה באיטליה. הרצוג השיב על כך, שהוא מציע לפתח נוהל לבדיקת מבנים חדשים. על-פי הצעתו צריכה הבדיקה להסתיים בתוך שנה.

למרות הוויכוח הנוקב מתברר שאף אחד מהנוכחים לא צדק. הבריטים עברו ממבנה משולש למבנה מרובע באוגוסט 1942 בעקבות שינויים כללים במבנה הדיוויזיה והחטיבות המשריינות ולא משיקולים טכנורטיים.¹⁴

גם אלוף רבין אמר שהוא תומך במחלקה בת ארבעה טנקים. יחד עם זאת הוא אמר שאם רוצים להקטין את מספר הטנקים במחלקה כדי להקים חטיבת שריון נוספת, מוטב לבנות אותה מכלים חדשים ולא על-ידי החלשת גדודי השריון הקיימים.

אל"ם בר-לב, שצייד גם הוא במחלקה בת חמישה טנקים, ציטט דברים ששמע מקצין שסיים קורס מ"פים בפורט נוקס. לדבריו, הקצין אמר שהאמריקנים פועלים במבנה של חמישה טנקים, מאחר שהוא מאפשר אורך נשימה למחלקה, הוא מקל על המ"מ לשלוט במחלקה ופותר את בעיות התפוקה. לדבריו הקצין, טנק המ"מ יורה 20% מהפגזים שיורה טנק רגיל בשל

הצורך לכוון את אש המחלקה. במבנה המחומש יש פחות טנקי מ"מ בכל מסגרת. למשל, אם ישנה מסגרת בת 400 טנקים, הרי 65 מתוכה יהיו טנקי מ"מ, ואילו במבנה המרובע יהיו 85 טנקי מ"מ מתוך 400 הטנקים.

לסקוב, שתמך במבנה המרובע, ציין כי מקורו של המבנה המחומש – לדברי הנספח הצבאי בפורט נוקס – הוא מסורתי בלבד. לסקוב הוסיף שהנספח הצבאי הקנדי אמר לו כי מבנה זה הוא "לוקסוס של צבא עשיר".¹⁵

בדיון גם עלתה השאלה מהי המסגרת המתמרנת העצמאית הקטנה ביותר. הדוברים אמרו שאם מחלקה היא המבנה הקטן ביותר, הרי שהיא זקוקה ליתירות רבה יותר, ולכן המבנה הרצוי הוא המחומש. לעומת זאת טענו אחרים שהמחלקה אינה מסוגלת להיות עצמאית, ולכן יש לקבוע מחלקות משולשות שיילחמו יחדיו זו לצד זו. לאור עמדותיהם של כל המשתתפים בדיון מפתיעה מאוד

אלוף חיים לסקוב (במלחמת סיני)



בניגוד לדעת רוב המטכ"ל החליט לסקוב שבמחלקה יהיו ארבעה טנקים ולא חמישה

פני המחלקה המרובעת. הסיבות לכך היו שליטה קלה יותר, מספר רב יותר של קצינים בכל פלוגה ומשך אימון קצר. הניסוי גם חשף את חסרונותיה של השיטה המשולשת: התברר שהיא אינה נוחה לפעילות עצמאית (בסיוע לח"ר) ובעלת יתירות נמוכה.

באשר למבנה המרובע – הניסוי קבע שמחלקה בת ארבעה טנקים אומנם יכולה לפעול בצורה עצמאית בסיוע חי"ר, אך קשה לשלוט בה (התופעה בלטה בגדודי AMX, משום ששם מפקד הטנק ואפילו המ"מ תיפקדו גם כטענים קשרים), לא נוח לנהל את האש שלה, ותפעולה דורש אימון ארוך יותר.

ולא איפשרו ביצוע יסודי. לפלוגת הניסוי, שכללה 14 טנקים, הוקצו רק 362 שעות מנוע ו-190 פגזים לשבעה תרגולים. כתוצאה מכך כל תרגול של מבנה אפשרי ארך בממוצע שלוש שעות וחצי.¹⁸ חישוב דומה מראה שגם התרגול באש היה מועט מכדי שניתן יהיה להסיק ממנו מסקנות. ראוי לציין שעובדות אלה כלל לא הובאו לידיעתם של מקבלי ההחלטות בעת הדיון.

מסקנות הניסוי הועברו ב-27 במאדס 1961 ללא שום הסתייגויות לחברים בפורום המטה הכללי כמצע לדיון. במהלך הישיבה המליץ בר-לב לשנות הפעם את מבנה הפלוגה משלוש מחלקות מרובעות לארבע מחלקות

משולשות. הנימוקים לכך היו הצורך להגדיל את גמישות הפעלתה של הפלוגה, הרצון להגדיל את מספר הקצינים בפלוגה והכוונה להקל על המ"מ לשלוט במחלקה.

סגן הרמטכ"ל, יצחק רבין, תמה על השינוי המוצע ושאל את בר-לב: "כיצד ייתכן ששנה לאחר שהחלטת שאחריות מ"פ על ארבע מחלקות היא רבה מדי, אתה אומר כעת שזהו המבנה המיטבי?" על כך השיב בר-לב שהבעיה אינה במספר המחלקות אלא במספר הטנקים. לכן כשמפחיתים את מספר הטנקים במחלקה, ניתן להגדיל את המספר המחלקות.

את הדיון סיכם הרמטכ"ל צור בכך שהוא מקבל את ההצעה של גיסות השריון ומורה לשנות את מבנה הפלוגה כך שתכלול ארבע מחלקות בנות שלושה טנקים.

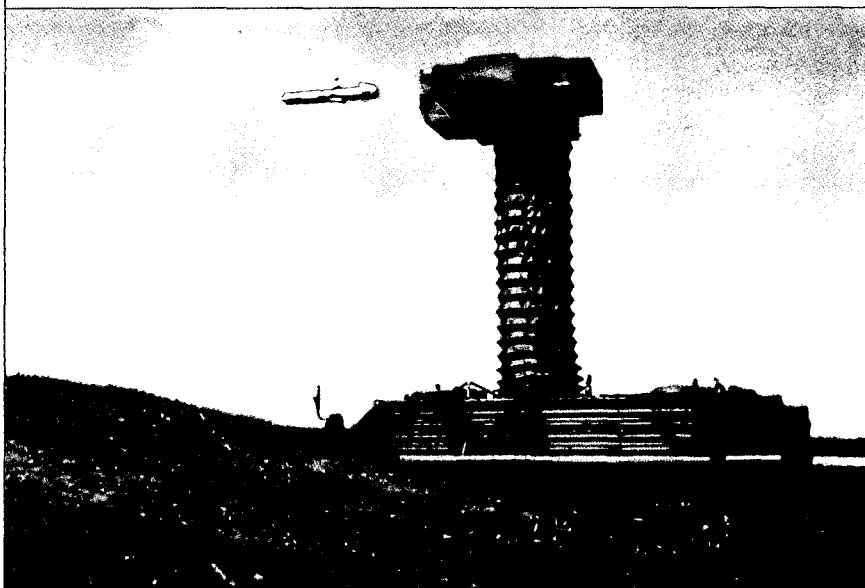
כשמשווים בין שני הדיונים –

ב-1961 וביוני 1958 – אי אפשר להתעלם מההבדלים הגדולים שביניהם. בדיון ב-1958 השתתפו כמעט כל חברי המטה הכללי, ובסופו קיבל לסקוב החלטה הנוגדת לחלוטין את דעתם של שאר חברי המטה. בדיון ב-1961, שארך כשעה וחצי בלבד, דיבר בר-לב בלבד, כשהוא חוזר בו מעמדתו מ-1958, הפוסלת לחלוטין את המבנה המרובע. רבין שאל שאלה אחת, וכל האחרים לא תרמו לדיון מכריע זה ולו מילה אחת.

המעבר ממבנה של פלוגה בת ארבע מחלקות בנות שלושה טנקים למבנה של פלוגה ובה שלוש מחלקות בנות שלושה טנקים – מבנה ששרד עד ימינו אלה – התבצע בסופו של דבר במסגרת הקמתה של העוצבה הקבועה, שעליה הוחלט בעקבות מלחמת ששת הימים. הסיבה שניתנה לכך הייתה הרצון להגדיל את מספר יחידות השריון בצבא.

במשך 35 השנים שעברו מאז נידון שוב ושוב הרכב המחלקה בפורומים שונים. תח"ש (הגוף בחיל השריון האחראי על תורת הלחימה) הוציאה חוברת בנושא זה במהלך שנות ה-80, שני מאמרים בנושא זה פורסמו

טיל "טאו" (דור ב') בירי מאחורי מחסה



הופעת הטילים נגד טנקים, התפתחות הטכנולוגיה של הטנק ושינוי מתארי הפעולה חוללו מהפך גדול בשדה הקרב

במסמך המסכם ישנה התייחסות גם למחלקה בת חמישה טנקים, אף שמבנה זה לא היה אמור להיות מתורגל בניסוי, לא הוקצו לו משאבים, ולא צוין בדו"ח הניסוי שהוא נבדק. לכן לא ניתן לדעת על סמך מה הוסקו המסקנות ביחס למחלקה המחומשת.

באשר למבנה הפלוגה – בדו"ח הסיכום נאמר כי אומנם קשה יותר לשלוט בפלוגה בת ארבע מחלקות, אך מבנה זה מאפשר מגוון רחב יותר של צורות הפעלה. (למשל, ניתן לחלק לשני צמדי מחלקות עצמאיות).

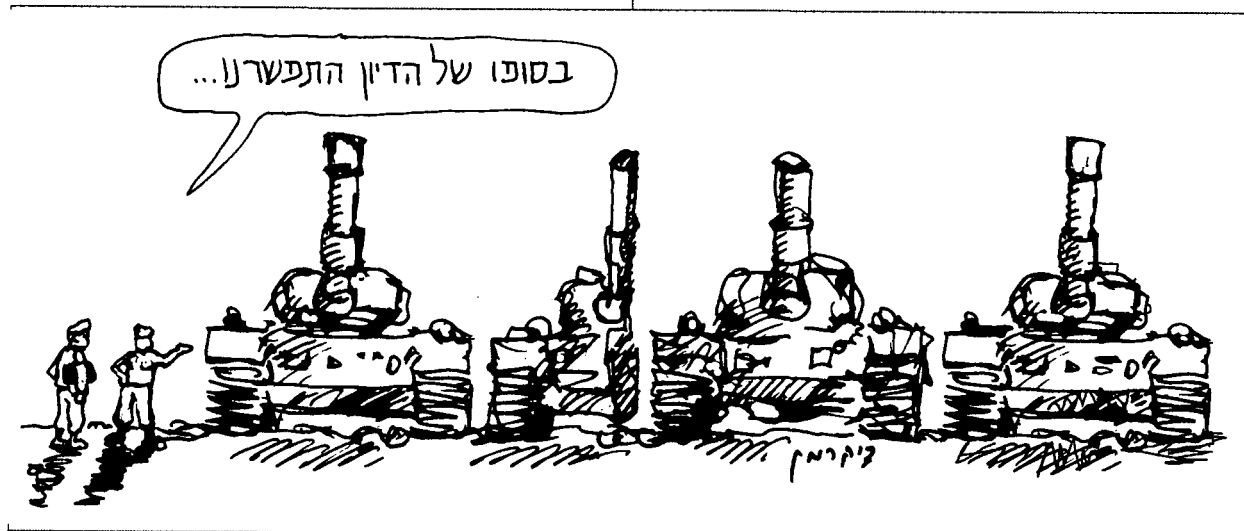
תרגול מבנה ב-3.5 שעות

למרבה הפלא, בסיכום הניסוי לא הובאו הסתייגויות וביקורות, אף שהוא מלא וגדוש בכשלים המערערים את אמינות תוצאותיו. משך הניסוי היה שבוע בלבד, ובמהלכו היה צורך לפתח תורת הפעלה למחלקות משולשות ולפלוגות מרובעות, לאמן את המפקדים ולהסיק מסקנות. לכל הדעות, זהו פרק זמן קצר מדי, שאינו מאפשר למצות את כל האפשרויות. יתר על כן, האמצעים שהוקצו לניסוי היו מעטים

הערות

1. זאת בניגוד לתורת התותחנות האמריקנית או הצרפתית, שבהן כל פגז הוא סדרה עצמאית.
2. אלה לא ההתפתחויות הטכנולוגיות היחידות שהשפיעו. נוסף עליהן היו התפתחויות בתחומי הפיקוד והשליטה, טווחי העניין של המפקדים, טווחי הירי וכו'. בחרתי להמחיש את השפעת הטכניקה על המבנה באמצעות שני עקרונות אלה, משום שהם הפשוטים ביותר.
3. אנשי צבא וחוקרים רבים צופים כי מגמה זו של העתקת עיקר הלחימה משטחים פתוחים לשטחים אורבניים תימשך ותתעצם בשנים הבאות.
4. עמיעד ברזנר, **ניצני השריון**, הוצאת משרד הביטחון, תל-אביב, 1995, עמ' 140-141 ועמ' 219-222.
5. שם, עמ' 228.
6. שם, עמ' 240.

במערכות, וב-1988 נערך תרגיל שנמשך כארבעה חודשים באחד מהגדודים של חטיבת כפיר. למרבה האירוניה, הניסוי נערך בצורה עצמאית על-ידי מפקד החטיבה, ללא ידיעת מפקדת החיל. כאשר הגיע דבר הניסוי לידיעת המפקד, קיבל מפקד החטיבה הוראה לסיימו מייד. לכן תוצאות הניסוי לא עובדו על-ידי הגופים הרשמיים ואינן מופיעות בארכיונים השונים. מפקד החטיבה דאז, תא"ל (מיל') אורי אגמון, מעיד שתוצאות הניסוי הוכיחו שהמחלקה המרובעת מתפקדת בצורה טובה יותר מהמחלקה המשולשת, אולם סיכומי התרגיל אינם זמינים.



7. שם, עמ' 22-25.
8. שם, עמ' 26-27.
9. בהצעה זו יש הבדל בין גדודי הטנקים הקלים לגדודי הטנקים הבינוניים. בהמשך מאמר זה אתייחס לגדודי הטנקים הבינוניים, שמהם התפתח מבנה השריון המוכר לנו. בגדוד טנקים קלים מנתה פלוגה 13 טנקים, 6 ג'פים וכיתת מרגמות 81 מ"מ.
10. **ארכיון צה"ל**, תיק 25, משלוח 158/59.
11. מכתב תשובה מאל"ם בר"ל, מפקד גיסות השריון, לצבי צור, סגן הרמטכ"ל, העוסק במספר הטנקים במחלקה. המכתב הוא מה-13 באפריל 1958.
12. שם.
13. ישיבת המטה הכללי מס' 16/58, 15 ביוני 1958, **ארכיון צה"ל**, תיק 76, משלוח 847/62.
14. George Forty, *British Army Handbook 1939-1945*, Sutton, pp. 150.
15. ישיבת המטה הכללי מס' 16/58, 15 ביוני 1958, **ארכיון צה"ל**, תיק 76, משלוח 847/62.
16. שם.
17. שם. בדבריו אלה יצא לסקוב מתוך הנחה שבמבנה המחומש והמשולש המ"מ אינו פעיל בצורה מלאה, משום שאינו מפקד גם על כיתה (צמד טנקים).
18. לפי חישוב שבו חולקו 362 שעות המנוע ל-14 טנקים, והתוצאה חולקה ל-7 תרגולים.
19. ע' אברהם, "מבנה מחלקת הטנקים", **מערכות** 337, עמ' 10-17; ע' הכט, "על מבנה מחלקת הטנקים", **מערכות** 338, עמ' 46-53.

סיכום

הופעת הטילים נגד טנקים, התפתחות הטכנולוגיה של הטנק ושינוי מתארי הפעולה חוללו מהפך כה גדול בשדה הקרב, עד כי עולה השאלה האם לא הגיעה העת לשנות גם את מבנה המחלקה בת שלושת הטנקים ולהוסיף לה טנק רביעי שיענה על חלק מהשינויים שהתחוללו.

המבנה הנוכחי של המחלקה המשולשת אינו עונה על הצרכים העכשוויים, משום שכדי לעמוד במשימות יש כיום צורך לפעול בצמדי טנקים – מה שמערער את ההיגיון של המבנה המשולש. למרות זאת השינוי טרם נעשה.

ממאמר זה עולה שהמבנה המיטבי של המחלקה לא זכה מעולם לדיון רציני בשום פורום בצבא. במהלך השנים, ובעיקר עד 1968, אז קובע המבנה המקובל כיום, עלה הנושא מדי פעם על סדר יומו של המטכ"ל, אך גם שם הוא הפך לעוד סעיף בסדר היום הגדוש. במהלך השנים שונה המבנה כמה פעמים והוא נע בין מבנה מחומש, מרובע ומשולש, בלי שאיש הקדיש לכך חשיבה אמיתית. ההחלטות התקבלו על סמך דעות אישיות ומידע שגוי מצבאות זרים ושיקפו לעיתים מאבקים אישיים יותר מאשר גישות מקצועיות.

אולי הגיעה העת שדיון כזה ייערך ברצינות המתבקשת, וגם אם השינוי לא יהיה מידי בשל אילוצי תקציב, ייתכן שגם הידיעה באשר להרכב המיטבי תחולל את השינוי לפחות בטווח הארוך.

